Universiteit Leiden
The Netherlands

Verfransing onder de loep: Nederlands-Frans taalcontact (1500–1900) vanuit historisch-sociolinguïstisch perspectief

Assendelft, B.M.E.

Citation

Assendelft, B. M. E. (2023, May 24). *Verfransing onder de loep: Nederlands-Frans taalcontact (1500–1900) vanuit historisch-sociolinguïstisch perspectief*. *LOT dissertation series*. LOT, Amsterdam. Retrieved from https://hdl.handle.net/1887/3618471

Version:	Publisher's Version
License:	Licence agreement concerning inclusion of doctoral thesis in the Institutional Repository of the University of Leiden
Downloaded from:	https://hdl.handle.net/1887/3618471

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Verfransing onder de loep

Nederlands-Frans taalcontact (1500–1900) vanuit historisch-sociolinguïstisch perspectief

Published by
LOT
Binnengasthuisstraat 9
1012 ZA Amsterdam
The Netherlands

phone: +31 20 525 2461

e-mail: lot@uva.nl
http://www.lotschool.nl

Omslagillustratie: Zijlpoort (oude stadspoort in Leiden, gebouwd in de zeventiende eeuw) gezien vanaf de buitenkant van de binnenstad. De foto is genomen door Brenda Assendelft.

ISBN: 978-94-6093-428-5
DOI: https://dx.medra.org/10.48273/LOT0643
NUR: 616

Copyright © 2023: Brenda Assendelft. All rights reserved.

Verfransing onder de loep

Nederlands-Frans taalcontact (1500–1900) vanuit historisch-sociolinguïstisch perspectief

Proefschrift

ter verkrijging van
de graad van doctor aan de Universiteit Leiden,
op gezag van rector magnificus prof.dr.ir. H. Bijl,
volgens besluit van het college voor promoties
te verdedigen op woensdag 24 mei 2023
klokke 15.00 uur

door

Brenda Maria Elisabeth Assendelft

geboren te Leidschendam
in 1994

Promotores:	Prof. dr. G.J. Rutten
	Prof. dr. M.J. van der Wal
Copromotor:	Dr. R. Vosters (Vrije Universiteit Brussel)

Promotiecommissie:	Prof. dr. J.S. Doetjes
	Prof. dr. M.G. Kossmann
	Prof. dr. N. van der Sijs (Instituut voor de Nederlandse Taal en Radboud Universiteit Nijmegen)
	Prof. dr. W. Vandenbussche (Vrije Universiteit Brussel)

Het onderzoek dat voor dit proefschrift is uitgevoerd, is onderdeel van het project *Pardon my French. Dutch-French Language Contact in The Netherlands, 1500–1900*. Het project is gefinancierd met een beurs van de Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek (NWO) binnen het programma Vrije Competitie Geesteswetenschappen, toegekend aan Prof. dr. Gijsbert Rutten.

Inhoudsopgave

Voorwoord **ix**

Hoofdstuk 1 Inleiding **1**
1.1 Doel van het onderzoek 1
1.2 Opzet van het onderzoek 2
1.3 Opbouw van het proefschrift 4

Hoofdstuk 2 Theoretisch kader en onderzoeksvragen **7**
2.1 De historische sociolinguïstiek 7
2.1.1 Het onderzoeksveld 7
2.1.2 Historische corpora 10
2.2 Domeinen en genres 13
2.3 Taalcontact 17
2.4 Taalcontact met het Frans 20
2.5 Onderzoeksvragen 24

Hoofdstuk 3 De historische context **27**
3.1 Stad en bevolking 27
3.2 Academie 35
3.3 Economie 39
3.4 Liefdadigheid 45
3.5 Literatuur 49
3.6 Privé 51
3.7 Publieke Opinie 52
3.8 Religie 54

Hoofdstuk 4 Corpus en methode **59**
4.1 Inleiding 59
4.2 De variabelen 61
4.2.1 Periode 61
4.2.2 Sociaal domein 63
4.3 Procedures corpusopbouw 64
4.3.1 Dataverzameling 65
4.3.2 Transcriptieconventies en transcriptieprocedure 90
4.3.3 Corpus 93
4.4 Corpusanalyses 94

Hoofdstuk 5 Franse leensuffixen: periode en sociaal domein 97
5.1 Inleiding 97
5.2 Eerder onderzoek 99
5.3 Methode 103
5.3.1 Keuze voor leensuffixen: Frans en/of Latijn? 104
5.3.2 Werkwijze datavergaring en dataverwerking 106
5.4 Resultaten: periode en sociaal domein 108
5.4.1 Leensuffixen per periode 109
5.4.2 Leensuffixen per sociaal domein 114
5.5 Besluit 124

Hoofdstuk 6 Franse leensuffixen: terminologie en integratie 127
6.1 Inleiding 127
6.2 Vakterminologie versus algemene woordenschat 128
6.3 Productiviteit leensuffixen 133
6.4 Besluit 143

Hoofdstuk 7 Franse leenwoorden: periode en sociaal domein 147
7.1 Inleiding 147
7.2 Eerder onderzoek 150
7.3 Methode 153
7.3.1 Werkwijze datavergaring 153
7.3.2 Welke woorden zijn Franse leenwoorden? 156
7.4 Resultaten: periode en sociaal domein 159
7.4.1 Leenwoorden per periode 159
7.4.2 Leenwoorden per sociaal domein 168
7.4.3 Leenwoorden per periode en sociaal domein 172
7.5 Besluit 181

Hoofdstuk 8 Franse leenwoorden: woordsoorten en jaar van ontlening 183
8.1 Inleiding 183
8.2 Woordsoorten 184
8.3 Jaar van ontlening 189
8.4 Besluit 202

Hoofdstuk 9 Franse leenwoorden: individuele frequentie, terminologie en integratie 205
9.1 Inleiding 205

9.2 Frequentie individuele leenwoorden 206
9.3 Vakterminologie versus algemene woordenschat 213
9.4 Integratie leenwoorden 217
9.5 Besluit 230

Hoofdstuk 10 De relativa *dewelke* en *hetwelk* 233
10.1 Inleiding 233
10.2 Relativa in de geschiedenis van het Nederlands 234
10.2.1 Varianten van de relativa door de tijd heen 234
10.2.2 Interne en externe factoren *d*- naar *w*-verandering 237
10.2.3 De vormen (*het*)*welk*, (*de*)*welke* en *hetgeen* 239
10.2.4 Eerder onderzoek 240
10.2.5 Opzet huidig onderzoek en hypotheses 242
10.3 Methode 243
10.4 Resultaten 246
10.4.1 *d*- naar *w*-verandering 246
10.4.2 Relativa per periode 247
10.4.3 Relativa per sociaal domein 250
10.4.4 Relativa per periode en sociaal domein 252
10.5 Besluit 263

Hoofdstuk 11 Conclusie 267
11.1 Inleiding 267
11.2 Conclusies per taalniveau 268
11.2.1 Morfologie: leensuffixen 268
11.2.2 Lexicon: leenwoorden 271
11.2.3 Morfosyntaxis: relativa *dewelke* en *hetwelk* 276
11.3 Verfransing? Argumenten voor en tegen 278
11.4 Algemene conclusies 280

Bibliografie 283

Bijlage 1 Transcriptieconventies *Language of Leiden*-corpus – handgeschreven documenten 299

Bijlage 2 Transcriptieconventies *Language of Leiden*-corpus – gedrukte documenten 303

Summary 307

Curriculum Vitae 315

Voorwoord

De afgelopen jaren heb ik regelmatig gedacht aan het moment waarop ik dit voorwoord zou schrijven. Het feit dat ik me bezig kon houden met het voorwoord zou namelijk betekenen dat ik mijn proefschrift had afgerond en dat ik daarmee zou weten wat voor resultaten er uit mijn onderzoek waren gekomen. Ik ben daar altijd zo benieuwd naar geweest, dat ik nauwelijks kon wachten tot het zover was. En nu is het zover. Na vier jaar van archiefbezoeken, fotograferen, transcriberen, transcripties nakijken, analyseren, nog meer analyseren, schrijven en herschrijven is het boek af. Terugkijkend op de tijd dat ik aan dit onderzoek heb gewerkt, is het soms best een moeilijke periode geweest, maar op een andere manier dan ik ooit had gedacht toen ik aan dit avontuur begon. Zeker de helft van mijn proefschrift heb ik verplicht thuis geschreven, wachtend op de dag dat de pandemie tot bedaren zou zijn gekomen en ik weer terug naar kantoor kon, terwijl afspraken, congressen en sociale evenementen werden afgelast of uitsluitend online waren. Zo werd een toch al vrij solistische baan nog eenzamer. Ik ben dan ook ongelooflijk blij dat ik, ondanks de soms lastige situatie, mijn onderzoek op tijd af heb kunnen ronden. Ik had dit nooit kunnen bereiken zonder de immer enthousiaste en toegewijde inzet van mijn twee promotoren, Marijke van der Wal en Gijsbert Rutten. Er zijn veel verhalen van begeleiders die hun promovendi aan hun lot overlaten, maar jullie behoren niet tot die groep promotoren. Dank dat jullie – in welk stadium van mijn promotietraject dan ook – alle tijd namen om mee te denken over analyses en kritisch al mijn hoofdstukken verschillende keren hebben gelezen, met oog voor zowel de inhoud als de formulering. Ik wil ook mijn copromotor Rik Vosters bedanken voor zijn scherpe en nuttige opmerkingen. Verder zou ik iedereen die heeft meegedacht over geschikt materiaal voor mijn corpus (en met name voor de cellen van het corpus die lang leeg bleven omdat daar amper teksten voor beschikbaar waren) willen bedanken voor hun hulp. Een speciaal woord van dank voor de medewerkers van Leiden Erfgoed en Omstreken is hier op zijn plaats, gezien de stapels archiefmateriaal die ik hen tijdens de periode waarin ik mijn corpus opbouwde liet aanslepen (waarvan ik een groot deel soms al na twee minuten terug kwam brengen). Ook dank ik mijn collega's, allereerst alle (historisch) sociolinguïsten, uit Leiden en van ver daarbuiten, die ik, online of fysiek, heb mogen ontmoeten tijdens mijn promotietraject.

Onze gesprekken en discussies, over ons vakgebied of juist over heel andere onderwerpen, zijn ongelooflijk waardevol voor mij geweest. Daarnaast wil ik de mede-promovendi met wie ik jaren dezelfde werkkamer heb gedeeld bedanken voor de gezelligheid op de momenten dat we op kantoor mochten komen. Tot slot mijn familie, en met name mijn ouders, bij wie ik altijd terechtkon en die mijn eindeloze verhalen over ingewikkelde analyses altijd geduldig aanhoorden (ook al snapten ze er niets van). Om, in de geest van mijn proefschrift, af te sluiten op z'n Frans: *merci* iedereen!

Leiden, januari 2023